

På kryds og tværs i tid og rum: Sibiriens glemte klaverer

Foto: Pixabay

Inger Tejlgaard Olesen Ravn
09.12.2023

KULTUR // BOGANMELDELSE – I *Sibiriens glemte klaverer* fortæller den prisbelønnede britiske journalist og forfatter Sophy Roberts en fængslende historie om klaverets ankomst til Rusland under Katharina den Store, om dets udbredelse til adel og borgerskab og når det transporteres til straffefangelejer og eksilbeboelser i Sibirien, hvor det bliver en faktor i fangernes overlevelse i en verden så komplet forskellig fra vores. Svimlende, skriver Inger Tejlgaard Olesen Ravn.

Sibiriens glemte klaverer

Forfatter: Sophy Roberts

Oversat af Noa Kjærsgaard Hansen

Forlag: **Atlanten**. Udkom d. 8. december 2023

Det handler ikke kun om noder, kompositioner og genialitet. Musik er også sit instrument. Det gælder både de verdensberømte: Hvad enten man er til en Stradivarius eller en Martin-guitar, og det gælder de mere beskedne eksemplarer, som bor i almindelige hjem.

Da min eksmand for mange år siden ankom til Danmark, var det med en søsæk over skulderen og sin guitar i hånden. Da han nogle år senere flyttede ud, fik samme guitar lov at blive stående. Den skulle vores fælles datter have, når hun blev gammel nok.

Da Sophy Roberts, erfaren engelsk rejseskribent, bliver bidt af ”en gal ide”, som hun selv beskriver det, og beslutter sig for at undersøge historien bag de klaverer, der er blevet medbragt til Sibirien, samt ikke mindst hvor de er forsvundet hen, når deres ejere er gået bort, har hun måske nok anet, at det ville blive et omfangsrigt projekt. Men hvor langt hun skulle rejse, og hvor dybt hun skulle grave, kan hun ikke have haft nogen forestilling om.

“Når vi kun beskæftiger os med mennesket, slutter fortællingen med mennesket. Her fortsætter fortællingen med klavererne. Hvor forsvinder de hen, når deres ejere udslettes?”

Sibiriens glemte klaverer er ikke kun en rejsebeskrivelse, hvor Sophy Roberts drager ud for at genfinde bortkomne klaverer, eller i hvert fald ikke i traditionel forstand. Det er også en historisk rejse, der optrevler begivenheder, huse, mennesker, byer, hele tiden med klaverets fortælling som mål.

Kombinationen af den historiske rejse med rejsebeskrivelsen som genre giver en spændende form for historieskrivning – en, der tænker det oplevende menneske ind, når det betræder historiens steder – om end med en temporal forskydning – men derved kunne man næsten sige, at mennesket træder ind i historien.

Dette greb giver en mere subjektiv vinkling af historien, der mindre forholder sig til idealet om objektivitet end til fremstillingen af *oplevelser*. Det betyder ikke, at den er *usaglig* eller mangler fakta, det betyder, at *sagen* er en anden.

I morgenrødens store, kolde land

At denne type historieskrivning giver andre resultater, end vi er vant til, får vi et eksempel på i indledningen til bogens anden del, der lægger råt ud med detaljerede beskrivelser af den sidste tsarfamilie, med Nikolaj 2. som overhoved, der møder deres endeligt: Man kan næsten høre sørgeorglet bruse under de 25 siders genfortælling af deres grusomme død, henrettet i en kælder efter måneder under fængselslignende

forhold, deres lig dumpet i en nærliggende kløft, for så at bliver flyttet, forsøgt udslettet med syre og afbrænding.

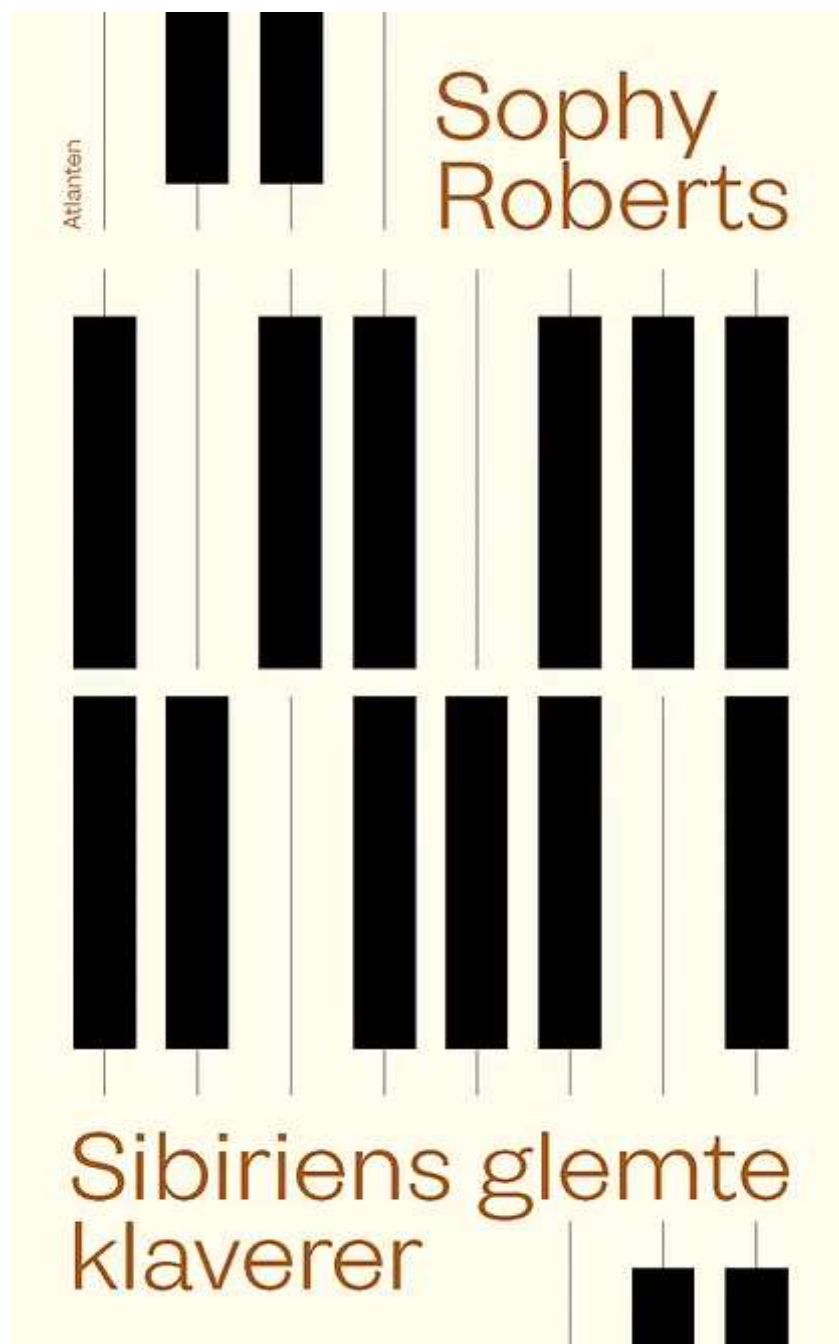
Stedet for den sidste tsarfamilies sidste tid er i Sophy Roberts fortælling et sted, hvor fortiden ikke er forsvundet, fortidens gerninger er stadig *til stede*, i jorden, i luften, i verden.

“Mens ideen om at forfølge klaverernes rejse geografisk gennem Sibirien og historisk gennem tiden kan virke som en lidt fiks ide, så er det ikke et greb i luften

Tidligere i bogen har vi fået beretningen om Decemberoprøret, den første russiske revolution, der gav den samme tsar tilnavnet “Blodige Nikolaj” i folkemunde. Umiddelbart virker det som en paradoksal kovending at skrive sig fra en vinkling, hvor Nikolaj 2. er antagonist, for derefter at gøre ham til protagonist – og bare på få sider. Men det lykkes meget godt, det giver mening.

Observationen er sigende for den læser, der leder efter politiske tilhørsforhold i bogen: Forfatteren er på klaverernes side – ikke på de menneskelige ideologiers. Klaverernes skæbner er knyttet til menneskelige historier, men når vi kun beskæftiger os med mennesket, slutter fortællingen med mennesket. Her fortsætter fortællingen med klavererne. Hvor forsvinder de hen, når deres ejere udslettes?

Det er i denne optik, at bogen får fortalt en anden historie: Det er fortællinger om, at fremgang møder modgang og uundgåeligt også skaber ofre for historiens gang. Det er et tværsnit, der giver en anden fremstilling af menneskelivet.

Konklusionen er, at uanset hvilken side man er på, så er menneskets kamp for ideologier en kamp, der fører til tab og ødelæggelse. Men er det ikke sådan, vi er? Erkendelsen af dette paradoks og af nødvendigheden af at leve med det paradoksale kommer alt andet lige til udtryk i en fodnote, hvor forfatteren beskriver, hvordan hun standser forvirret op i et gadekryds i Mirnyj i 2016:

”På det ene hjørne stod en nyligt opført statue af Josef Stalin og på det andet hjørne en russisk-ortodoks kirke med et billede af Ruslands sidste tsar, hvis hoved havde fået en glorie af guld. På det tredje hjørne var der flag, der promoverede præsident Vladimir Putins parti, Forenet Rusland. Ved det fjerde hjørne eller deromkring lå en kunstskele for børn med utallige moderne flygler til dels betalt af det diamantfirma, der beskæftigede en stor del af lokalsamfundet.”

Tankevækkende.

I knapstøvler over de sibiriske sletter

Mens ideen om at forfølge klaverernes rejse geografisk gennem Sibirien og historisk gennem tiden kan virke som en lidt fiks ide, så er det ikke et greb i luften.

Dels er klaveret synonymt med penge og overskud – det er kapitalen og de bedre samfundslag, vi har med at gøre. Dels står klaveret, selv i sine mest primitive udformninger såsom klavichordet, i nært slægtskab med Centraleuropas kunstneriske elite, der for et par hundrede år tilbage var ikke blot Europas, men verdens ubestridte kulturelle centrum.

I bogens begyndelse følger vi klaverets ankomst til Rusland under Katharina den Store og dets udbredelse til adel og borgerskab. Og så følger vi med klaveret, når det transporteres til de straffefangelejre og eksilbeboelser, der opstår i Sibirien i takt med, at forskellige tsarer og senere Sovjetrepublikken sender oprørere og politiske modstandere dertil.

Det er altså denne straffefangernes og de landsforvistes kulturelle kolonisering af et af de mest primitive hjørner af verden, Sibirien, der er omdrejningspunktet.

“Vi plejer at betragte Europa som *bull's eye* på verdenskortet, men er det ikke blot, fordi det er os, og vi selv synes, at det er os, det handler om?”

Endnu en faktor flyder gennem *Sibiriens glemte klaverer* som en udtalt præmis, nemlig muligheden for at fortælle historierne om de mange *kvinder*, der har spillet på klavererne. Klaveret har aldrig været forbeholdt kvinder, men i de borgerlige hjem, hvor der stod et klaver, lærte kvinderne at spille på dem.

Den uddannelse, kvinder dengang modtog, havde primært fokus på særlige feminine sysler, der tjente til underholdning og fremvisning. De unge frøkener i de bedre familier blev skolet i at tegne og male (blomster og portrætter!), i at spille klaver, i at konversere på forskellige sprog og i at brodere. I forbindelse med eksileringen vælger flere af disse kvinder at følge deres mand, forlovede eller kæreste ud i ødemarken, med pensler, pelse, bøger og klaver på slæderne.

Det er også dén fortælling, der fortælles, og side efter side bliver jeg varm om hjertet ved historierne om de mennesker, der medbragte viden, intellekt, kunst og dannelse til de mest forladte og fattige egne – ud i uvishedens ingenmandsland, og som i deres eksileksistenser holdt fast i disse værdier.

Mens jeg måske er lidt ambivalent over for en ukritisk besyngelse af borgerskabet og den samfundsmæssige elite, er fortællingen om at overleve et frossent helvede som menneske – og som kvinde – ved at insistere på værdien af kulturen, dannelsen og kunsten en fremragende historie.

”Verden ligger meget afsides”

Europæisk historie er ca. 700 år gammel. Der er selvfølgelig tidligere skriftlige overleveringer og anden dokumentation for liv på vores breddegrader, men som afsæt for en egentlig historisk identitet er Europa kun så gammel som vores mulighed for at fastholde den i en almindeligt tilgængelig fortælling, hvilket skete med Gutenbergs tryk.

Jeg ved ikke, om det egentligt er relevant for læsningen af *Sibiriens glemte klaverer*, men det synes mig signifikant at fastholde erkendelsen, når man læser en europæisk udlægning af verdens øvrige kontinenter. Vi plejer at betragte Europa som *bull's eye* på verdenskortet, men er det ikke blot, fordi det er os, og vi selv synes, at det er os, det handler om?

På et tidspunkt, hvor Sophy Roberts besøger Altajbjergene, taler hun med en ældre Aeroflot-navigatør, der midt i det mest utilgængelige terræn, hvor folk tager hen for at gemme sig, er ved at bygge en koncertsal for 70 mennesker i sibirisk lærk:

”Verden ligger meget afsides,” sagde han. Hans grå øjne lyste. ”Vi er i dens centrum.”

Sommer i Altaj-bjergene. Foto: Wikimedia

Uden helt at gøre os det bevidst, så orienterer mange af os i tiden som en vertikal forståelse og i rummet som en horisontal forståelse. Den geografiske rejse er horisontal, og tiden er en punktering. Måske fordi tiden hænger sammen med solen. Det punkt, hvor solen rammer jorden, fortæller os, hvad klokken er – tiden kommer ovenfra.

Men hos nenetserne, en nomadisk kultur, der findes i det højeste nord af Sibirien, er tiden også en horisontal bevægelse:

”Selv i dag rejser en del nenetser omkring 1300 kilometer på en årlig cirkulær rundvandring”.

Hvor mange kilometer har nenetserne mon eksisteret?

Det er sådanne tanker, jeg sidder med under læsningen af *Sibiriens glemte klaverer*. Sophy Roberts’ nedslag i sibiriske byer flettes i tid og rum, når historier om huse, byer – og indimellem også klaverer – genfortælles.

Ud af det kommer der ikke et traditionelt sammenhængende billede, men en utraditionel fortælling, der lægger det ene halvt gennemsigtige panorama efter det andet oven på hinanden.

Det er svimlende.

Find mere inspiration i POV. Læs også ugens Kulturliste.

Kulturhistorie

piano

Rusland

Inger Tejlgaard Olesen Ravn

Inger Tejlgaard Olesen Ravn er cand.mag. i litteraturvidenskab og engelsk, lektor ved Campus Vejle, forfatter til artikler til Dansknoter, fagblad for gymnasieansatte dansklærere. Er jyde, bijobber som Shetlandspony og skriver dårlige digte på...

Modtag POV Weekend, følg os på Facebook – eller bliv medlem!

Hold dig opdateret med ugens væsentligste analyser, anmeldelser og essays i **POV Weekend** – hver fredag morgen.

Det er gratis, og du kan tilmelde dig her →